

شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران

سیدرضا صالحی امیری^۱

فاطمه عزیزآبادی فراهانی^۲

آرزو باباشمس^۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۵/۳۰

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۳

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی برای کتابخانه ملی ایران بوده است. این پژوهش به‌لحاظ هدف، کاربردی و از نظر نوع داده‌ها، تلفیقی (کمی و کیفی) و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، همه مدیران میانی و ارشد کتابخانه ملی ایران بودند که به‌صورت هدفمند، ۵ نفر برای مصاحبه حضوری و ۳۲ نفر از آنها برای پاسخ به پرسشنامه انتخاب شدند. ابعاد و مؤلفه‌های اولیه توسعه فرهنگی براساس مطالعات کتابخانه‌ای و مبانی نظری (نظریه‌ها، روش‌ها و الگوها)، مصاحبه و مطالعه پیشینه پژوهش در ایران و جهان در ۳ بعد و ۲۳ مؤلفه (۹ مؤلفه آزادی فرهنگی، ۸ مؤلفه خلاقیت فرهنگی و ۶ مؤلفه گفت‌وگوی فرهنگی) استخراج شد و برای تأیید در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. نتیجه تحلیل عاملی تأییدی ابعاد و مؤلفه‌های الگوی توسعه فرهنگی کتابخانه ملی ایران نشان داد که از بین ۲۳ مؤلفه شناسایی شده، ۲ مؤلفه با بار عاملی کمتر از ۰/۴ از الگو حذف و ۲۱ مؤلفه دیگر تأیید شده‌اند. همچنین، مؤلفه «شناسایی و معرفی مفاخر فرهنگی مشترک با دیگر کشورها»، مؤلفه «تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد» و «گفت‌وگوی بین تمدن‌ها» دارای بیشترین اهمیت بودند.

واژه‌های کلیدی: آزادی فرهنگی، توسعه فرهنگی، خلاقیت فرهنگی، کتابخانه ملی، گفت‌وگوی فرهنگی.

۱. دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران (نویسنده مسئول)،
dr.salehiamiri@gmail.com
۲. دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران،
f_farahany@yahoo.com
۳. دانشجوی دکتری مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران،
arezou555@yahoo.com

مقدمه و طرح مسئله

مفهوم توسعه فرهنگی، از مفاهیمی است که نسبت به دیگر بخش‌های توسعه، چون توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و توسعه سیاسی از ابعاد و بار ارزشی بیشتری برخوردار است و تأکید بیشتری بر نیازهای غیرمادی افراد جامعه دارد؛ بنابراین فرایندی است که طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های ادراکی، شناختی، ارزشی و گرایش‌های انسان‌ها، قابلیت‌ها و باورها، شخصیت ویژه‌ای را در آنها به وجود می‌آورد که حاصل این باورها و قابلیت‌ها، رفتارها و کنش‌های خاصی است که مناسب توسعه است؛ به عبارتی، حاصل فرایند توسعه فرهنگی، کنار گذاشتن خرده‌فرهنگ‌های نامناسب توسعه‌ای است (توسلی، ۱۳۷۳).

از این منظر، توسعه فرایندی فرهنگی است که ممکن نیست از خارج کسب شود یا همچون هدیه‌ای توسط سازمان‌های خارجی، کریمانه اهدا شود؛ بلکه باید از درون جامعه تولید شود. از آنجاکه براساس تعریف یونسکو، توسعه مجموعه‌ای جامع و فرایندی چندبعدی است که فراتر از رشد اقتصادی محض بوده، در همه جوانب زندگی و همه سازمان‌های جامعه دخیل است، همه اعضای جامعه باید در آن مشارکت کنند و انتظار داشته باشند که در منافع آن سهیم باشند (فاضلی، ۱۳۷۶). توسعه فرهنگی فقط به توسعه منابع فرهنگی که منجر به توسعه اقتصادی شود، محدود نمی‌شود؛ بلکه تمام موارد مرتبط با شهروندی و زندگی شهری به نوعی با فرهنگ و برنامه‌ریزی برای آن مرتبط است. بنابراین، توسعه فرهنگی و برنامه‌ریزی برای آن، در متن هر برنامه و سیاست مردم‌سالارانه قرار دارد (براون^۱، ۲۰۱۲).

وظایف اصلی کتابخانه ملی (گردآوری، حفاظت، سازماندهی و اشاعه) مربوط به آثار مکتوب و مضبوط در زمینه ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی، پژوهش و برنامه‌ریزی علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی و شرکت در پژوهش‌ها و فعالیت‌های بین‌المللی کتابخانه‌ای و موارد دیگر، همه‌وهمه نشان می‌دهد که جایگاه اساسی کتابخانه ملی، جایگاهی راهبردی و رهنمودی در مقیاس ملی است و همه فعالیت‌هایی که در درون سازمان انجام می‌گیرد، در جهت تحقق آرمان‌ها و اجرای وظایفی است که ناظر بر بیرون سازمان است (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۶).

در این زمینه، نشست کتابخانه ملی بر بال «نظام ملی اطلاع‌رسانی» می‌تواند راهگشا باشد. دو فرایند عمده برنامه‌ریزی و رهبری، در بخش کتابخانه‌ای نظام ملی اطلاع‌رسانی عبارت‌اند از:

۱. نظارت بر خدمات کتابخانه‌ای کشور و منابع و تدارکات بنیادین کتابخانه‌ای به‌منظور تعیین مشکلات موجود و آتی این کتابخانه‌ها و ایجاد فرصت‌های مناسب برای بهبود خدمات کتابخانه‌ای. این مهم از راه تعیین نیازهای کاربران، تعیین شیوه‌های اصلاح خدمات، دسترس‌پذیر کردن اطلاعات در سطح ملی، تعیین و بررسی بودجه، منابع، فضا، کفایت فعلی و بعدی نیروی انسانی، استانداردهای آموزش در حوزه کتابداری، کفایت استانداردهای ضروری برای پشتیبانی و توسعه نظام‌های مورد نیاز مانند فهرست‌نویسی، سرعنوان موضوعی و استانداردهای ارتباطی، قابل اجراست.

۲. اقدام به عملکرد مناسب برای رفع مشکلات و به‌دست آوردن فرصت‌هایی متناسب با این مشکلات. این مهم نیز از راه تعدیل یا افزایش برنامه‌های خدماتی خاص خود کتابخانه ملی، درخواست اعتبار از نهادهای سرمایه‌گذاری، ترویج منابع اشتراکی، آماده‌سازی اشتراکی، امانت بین‌کتابخانه‌ای و دیگر برنامه‌های همکاری، ایجاد یا بهسازی استانداردها، رهنمودها و قوانین لازم، توافق‌های بین‌المللی مانند توافق مبادلات دو یا چندجانبه، قابل اجراست (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۶).

سازمان فرهنگی یونسکو که معتبرترین نهاد فرهنگی وابسته به سازمان ملل متحد است، گه‌گاه در زمینه توسعه فرهنگی، شاخص‌هایی را تعریف و تبیین می‌کند. این سازمان در قالب گزارش جهانی فرهنگ، براساس اطلاعات و آماری که از کشورهای عضو به‌دست آورده است، شاخص‌های مورد نظر در حوزه توسعه فرهنگی را معرفی می‌کند. شاخص‌های فرهنگی توسعه مطابق با گزارش‌های جهانی معرفی شده در سال‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۰۰، در چند گروه اصلی جای می‌گیرند (فراهانی، ۱۳۸۹).

یکی از مقوله‌هایی که همواره در بخش فرهنگ برنامه‌های توسعه به آن پرداخته شده، مقوله کتاب و کتابخانه است. گردآوری، ذخیره و اشاعه کتاب یا اطلاعات در کتابخانه‌ها انجام می‌گیرد. هر کتابخانه، بسته به وظایف و اهداف خود، سعی در برآوردن نیازهای اطلاعاتی مخاطبان خود دارد. مهم‌ترین نهادی که در هر کشور موظف است به نیازهای فرهنگی و اطلاعاتی همه قشرهای

جامعه بدون در نظر گرفتن سن، جنس، مذهب، شغل، میزان تحصیلات و دیگر خصوصیات و توانایی‌های فردی پاسخ دهد، کتابخانه است. حضور کتابخانه در جامعه، مرجعی فرهنگی برای انسان‌ها تلقی می‌شود. وظیفه این مرجع فرهنگی این است که با قرار دادن افکار، عقاید و محصول اندیشه‌های خلاق در کنار یکدیگر، وسیله‌ای برای ایجاد علاقه به مطالعه و پژوهش در افراد جامعه پدید آورد. جایگاه کتابخانه‌ها را به مثابه یک نهاد فرهنگی، در توسعه این بخش نمی‌توان نادیده گرفت. کتابخانه دروازه‌ای به سوی دانش است که شرایط اساسی را برای یادگیری مداوم، تصمیم‌گیری مستقل و توسعه فرهنگی افراد و گروه‌های اجتماعی فراهم می‌آورد. علاوه بر این‌ها، منابع موجود در کتابخانه باید انعکاس‌دهنده گونه‌های مختلف فرهنگ‌های عرضه‌شده در جامعه باشد و باید مواد خواندنی را به همان زبان‌هایی عرضه کند که در جوامع محلی به آنها تکلم می‌شود. از دیگر مقوله‌های مرتبط با فرهنگ هر جامعه، آثار مکتوب به‌جامانده از ادبیات و به‌عبارت‌دیگر، فرهنگ مکتوب آن کشور است. در واقع، ادبیات هر کشور یکی از ارزشمندترین میراث فرهنگی آن کشور است که ترویج و اشاعه آن تأثیر بسزایی بر ترویج فرهنگ کتابخوانی آن جامعه دارد. این آثار و آثار دیگر در موضوعات مختلف، در کتابخانه‌ها حفظ، سازماندهی و اشاعه می‌شوند. از دیرباز گفته‌اند که کتابخانه جزء مراکز فرهنگی است و دارای دو وجه فرهنگی و اطلاعاتی است. وظیفه اطلاع‌رسانی کتابخانه از راه محلی انجام می‌گیرد که همه آثار مربوط به کتابخانه در آن وجود دارد (پان^۱ و دیگران، ۲۰۰۳).

در عصر کنونی، کتابخانه سهم بسزایی در توسعه اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه داشته، تأثیر مهمی بر حفظ و پیشرفت فرهنگ، آموزش رسمی و خودآموزی و غنی کردن اوقات فراغت داشته است. کتابخانه با مبادله دانش سروکار دارد و با تدارک اطلاعات آماده و بسته‌بندی‌شده به وسیله ابزاری مشتری‌پسند به انتقال و مبادله دانش یاری می‌رساند (ترنر^۲، ۲۰۰۶). در جامعه‌ای که دانش و وسایل ارتباطی آن در حال پیچیده شدن است، کتابخانه باید سهم بیشتری داشته باشد. وظیفه دیگر کتابخانه، عرضه خدمات اطلاع‌رسانی است. کتابخانه‌های امروزی با به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته قادرند وظیفه اطلاع‌رسانی و

1. Pan
2. Turner

اشاعه اطلاعات را به بهترین و سریع‌ترین نحو انجام دهند. اطلاعات دیجیتال، توسعه شبکه‌های اطلاع‌رسانی و تحول ایجادشده به‌وسیله فناوری در کتابخانه‌ها، بر جامعه اطلاعاتی تأثیر شگرفی گذاشته است. فناوری اینترنت، شیوه‌های سنتی اشاعه اطلاعات فرهنگی را در کتابخانه‌ها دچار تغییر و تحول اساسی کرده، دستاوردهای نوی را برای ارتقای سطح تعاملات اجتماعی و فرهنگی در سراسر جهان به‌ارمغان آورده است (اندرسون، ۲۰۱۰).

کتابخانه ملی، مؤسسه‌ای آموزشی (علمی)، پژوهشی و خدماتی است. وظایف اصلی کتابخانه ملی مطابق اساسنامه سازمان، گردآوری، حفاظت، سازماندهی و اشاعه آثار مکتوب و غیرمکتوب است؛ ضمن اینکه در بندهای دیگر اساسنامه، اهداف و وظایف کتابخانه ملی، به پژوهش، امور پژوهشی و خدمات پژوهشی می‌پردازد که منظور از آن هم پژوهش‌های درون‌سازمانی است. بدیهی است که حفظ میراث فرهنگی بشر و در دسترس قرار دادن آن برای کسانی که تمایل به استفاده از آن دارند، رسالت اصلی کتابخانه و کتابداران است. بنابراین، کتابخانه ملی باید تضمین‌کننده اصلی دسترسی به فرهنگ و اندیشه‌های جهان باشد (مرادی، ۱۳۸۵). از سوی دیگر، کتابخانه در دل فرهنگ جای دارد؛ اما برای اینکه این مسیر فرهنگی را درست و به‌سلامت طی کند، نخست باید سیاست فرهنگی جامعه به‌صورتی جدی و واقع‌بینانه تبیین و مسیر توسعه فرهنگی ترسیم شود. سیاستگذاری فرهنگی و برنامه‌ریزی فرهنگی چیزی نیست که تابع سلايق فردی باشد؛ بلکه باید با توجه به جمیع جهات اجتماعی، علمی، آموزشی و اقتصادی بررسی، طراحی و عرضه شود. با توجه به چنین کمبودهایی، پژوهش پیش‌رو تلاش کرده است ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران را شناسایی کند.

از آنجایی که سند چشم‌انداز بیست‌ساله با رویکرد توسعه همه‌جانبه به‌مثابه معتبرترین سند راهبردی کشور که به آن بیش از هر چیز صبغه‌ای فرهنگی داده شده، بیانگر این است که اصولاً فرهنگ نه‌فقط به‌مثابه وجهی مستقل از دیگر وجوه اقتصادی و سیاسی، بلکه به‌مثابه روح حاکم بر وجوه دیگر در این سند تعیین شده است. رویکردی که در این پژوهش به توسعه فرهنگی وجود دارد، ابزاری نیست؛ بلکه فرهنگ، خود به‌مثابه هدف توسعه در نظر گرفته شده است. از این‌رو، در استفاده از شاخص‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی، شاخص‌های مطلوب

به تناسب هدف مورد نظر استخراج شدند. در این پژوهش، شاخص‌های توسعه فرهنگی در قالب گزارش جهانی یونسکو، در ۳ گروه آزادی فرهنگی، خلاقیت فرهنگی و گفت‌وگوی فرهنگی جای گرفتند.

آزادی فرهنگی: اولین مجموعه شاخص‌های توسعه منابع انسانی است که شامل حقوق فردی و اجتماعی می‌شود و مؤلفه‌های آن عبارت‌اند از: امنیت شخصی، آزادی بیان و اندیشه، تساوی در برابر قانون و حق تصمیم‌گیری و انتخاب.

خلاقیت فرهنگی: این مجموعه شاخص‌ها حکایت از این دارد که تا چه حد در جامعه به شهروندان این امکان داده می‌شود که با ارج نهادن به خلاقیت، نوآوری و شکوفایی و با اتکا به توانایی‌ها و استعدادها، خلاقانه خود، به گونه‌ای فعال در حیات جامعه مشارکت کنند. خلاقیت پدیده گسترده‌ای است که شکل‌های متنوعی از فعالیت‌های انسانی از اقتصادی، اجتماعی و سیاسی گرفته تا فرهنگی را نشان می‌دهد (همان: ۳۱۲).

گفت‌وگوی فرهنگی: سومین گروه از مجموعه شاخص‌های فرهنگی است. روشن است که لازمه همزیستی ملت‌ها، برقراری ارتباط و درک و شناخت متقابل آنها از یکدیگر است و گفت‌وگو ابزار برقراری ارتباط است که خود پایه فرهنگ و شالوده تبادل فرهنگی است و البته مستلزم پذیرش و محترم شمردن اصل تنوع فرهنگ‌هاست (یونسکو، ۱۳۷۶).

پیشینه پژوهش

آدومی^۱ (۲۰۰۶) به بررسی تأثیرات فناوری و ارتباطات در کتابخانه‌های نیجریه پرداخت. از دیدگاه پژوهشگر، در دو دهه گذشته در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته شاهد تغییرات چشمگیری بوده‌ایم که با فناوری ارتباطات و اطلاعات انجام گرفته‌اند. این تغییرات چندبعدی (فنی، مالی و اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی) به‌طور تقریبی در تمام جنبه‌های زندگی (اقتصادی، آموزشی، ارتباطات، اوقات فراغت و سفر) مشاهده شده‌اند. علاوه بر این، تغییرات مشاهده شده در این کشورها را به آنچه در حال حاضر به‌مثابه دانش جامعه تعیین شده است، می‌شناسیم که این امکان را برای پیدا کردن و دسترسی سریع و توزیع اطلاعات و همچنین

روش‌های جدید کسب‌وکار در زمان واقعی با هزینه ارزان‌تر مهیا می‌سازد؛ گرچه شکاف چشمگیری بین کشورهای در حال توسعه، به‌ویژه کشورهای آفریقایی وجود دارد. گورمن^۱ (۲۰۰۲) در مقاله‌ای به ارزش‌های کتابخانه در فرایند جهانی شدن و ۸ شاخص ارزیابی کتابخانه اشاره کرد. این مقاله با تبیین مشکلات و علاقه‌های مشترکی که میان کتابخانه‌های مختلف وجود دارد، ارزش‌های وجودی کتابخانه را شرح داده و ۸ ارزش را به‌مثابه استاندارد ارزیابی آنچه کتابخانه‌ها انجام می‌دهند، ذکر کرده است که عبارت‌اند از: نظارت، خدمات، آزادی فکری، رعایت حریم اطلاعات شخصی، خردگرایی، تعهد به سواد و یادگیری، برابری در دسترسی به دانش و اطلاعات مدون و دموکراسی. همچنین بیان داشته است هرچند با ورود فناوری به کتابخانه‌ها، بسیاری از خدمات و برنامه‌های آنها متحول و دگرگون می‌شود، ارزش‌های کتابخانه همچنان پایدار باقی خواهد ماند. کاسلین^۲ (۲۰۰۱) در مقاله‌ای به بررسی کتابخانه پست‌مدرن در عصر ارزیابی پرداخت. هدف این مقاله بررسی چگونگی ارزیابی کتابخانه پست‌مدرن، به‌مثابه یک سازمان سیال، پرابهام و کوانتومی بود. در این مقاله سعی شد که چارچوب فکری جدید و تصور ذهنی متفاوتی عرضه شود تا کتابخانه پست‌مدرن بتواند در عصر ارزیابی به حیات خود ادامه دهد. روش کار، تحلیل مفهومی بود. یافته‌ها نشان داد امروزه کتابخانه‌ها با محیط جدیدی مواجه‌اند که تغییرات پیش‌بینی‌نشده و مداوم صفت ممیزه آن است. به‌منظور مواجهه با مقتضیات این محیط جدید، کتابداران به ایجاد ساختارهای سازمانی انعطاف‌پذیر، دارای عکس‌العمل سریع و متعاون گرایش یافته‌اند. لازمه کتابخانه‌های پست‌مدرن، مرزهای باز و منعطف، اتخاذ نظرگاه کل‌انگاره و تمرکز بر فرایند یادگیری است تا بتوانند به مقتضیات محیط پست‌مدرن که به‌طوردایم متحول و متغیر است، به سرعت واکنش نشان دهند.

عزیزآبادی فراهانی (۱۳۸۹) در رساله دکتری خود به طراحی الگوی اندازه‌گیری تأثیر رسانه ملی بر توسعه فرهنگی پرداخت. در این پژوهش، به‌منظور طراحی الگوی مطلوب توسعه فرهنگی برای رسانه ملی و تعیین شاخص‌های فرهنگی توسعه، از نظرها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و کارشناسان، همین‌طور گزارش‌های جهانی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی

1. Gorman
2. Kathlin

ملل متحد (یونسکو) در بخش توسعه فرهنگی و نیز مجموعه گزارش‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی استفاده شد. براین اساس ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر در توسعه فرهنگی با رویکرد رادیویی و تلویزیونی تعیین و سپس با مراجعه به خبرگان (استادان حوزه‌های مدیریت، علوم اجتماعی و ارتباطات) میزان اهمیت هریک از آنها مشخص و با استفاده از روش‌های آماری همچون محاسبه میانگین هندسی مشخص شد و در نهایت، این الگو در ۴ بعد (آزادی فرهنگی، خلاقیت فرهنگی، گفت‌وگوی فرهنگی و الگوهای رفتاری)، ۱۳ مؤلفه (امنیت شخصی، آزادی بیان و اندیشه، عدالت، حق تصمیم‌گیری و انتخاب، خلق فرآورده‌های نو، هزینه فعالیت‌ها و فرآورده‌های فرهنگی، فعالان خلاق، دستاورد آموزشی، ابزار ارتباطات، تنوع گفت‌وگو، نگرش‌ها، گرایش‌ها و منش‌ها) و ۴۲ شاخص طراحی شد.

عبدی و کاوسی (۱۳۹۳) به طراحی و عرضه الگوی سنجش توسعه فرهنگی در کشور ایران با استفاده از نظریه داده‌بنیاد پرداختند. طراحی الگوهای سنجش توسعه فرهنگی و به تبع آن، شاخص‌های فرهنگی از جمله ابزار مهم برای شناخت وضعیت فرهنگی کنونی جامعه، ارزیابی عملکرد و نتایج اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی گذشته و نیز تعیین و ترسیم وضعیت فرهنگی مطلوب جامعه در آینده است. روش نمونه‌گیری از نوع نظری و هدفمند بود و طی ۳ مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی و استفاده از نرم‌افزار atlas.ti داده‌ها تحلیل شدند و در نهایت، شاخص‌های سنجش توسعه فرهنگی در کشور در قالب ۶ بعد اصلی، ۲۲ مؤلفه و ۸۴ شاخص عملیاتی طبقه‌بندی شدند.

حضرتی لیلان (۱۳۹۳) در پژوهشی در پی طراحی الگوی توسعه فرهنگی با بهره‌مندی از فناوری‌های جدید ارتباطی در کلان‌شهر تبریز در سال ۱۳۹۳ بود. نتایج این پژوهش نشان داد ۳ متغیر بینش رفتاری شهروندان با مؤلفه‌های میزان مشارکت شهروندان، تغییر کاربری، تغییر در آموزش و خدمات‌رسانی به شهروندان، تغییر در رعایت شئون اسلامی و قانونی شهروندان، میزان اعتماد اجتماعی شهروندان، میزان تولید علم و خدمات‌رسانی به شهروندان؛ تغییر کاربری کالاهای فرهنگی شهروندان با مؤلفه‌های تولید کالاهای فرهنگی متناسب با سواد اطلاعاتی، ارتقای فرهنگ دیجیتال، فراهم‌سازی زمینه افزایش آگاهی در استفاده از فناوری‌ها، تلاش در یکسان‌سازی فرهنگی شهروندان؛ و بالا بردن سواد اطلاعاتی شهروندان با مؤلفه‌های

تبلیغات در فضای مجازی، توسعه مهارت‌های فناوری شهروندان، برگزاری دوره‌های آموزشی در سطح شهر و تعامل علمی شهروندان با دیگر کاربران در فضای مجازی، از فناوری‌های جدید ارتباطی تأثیر پذیرفته‌اند که براساس الگوی معادلات ساختاری، نمره تمامی مؤلفه‌های برازش مورد تأیید است و درواقع، الگوی طراحی شده دارای برازش پذیرفتنی است.

وثوقی و دیگران (۱۳۹۱) به بررسی موانع ساختاری در مسیر شکل‌گیری و ارتقای توسعه فرهنگی در ایران پرداختند. یافته‌های پژوهش آنان نشان داد وضعیت مؤلفه‌های فرهنگی و به‌عبارتی وضعیت توسعه فرهنگی ایران در شرایط مساعد و مطلوبی نیست و ازجمله عوامل تأثیرگذار بر این وضعیت، مقولات فرهنگ سنتی، سنت ایرانی، فرهنگ استبداد و تأخر فرهنگی است. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که فرهنگ برآمده از نظام ناموزون و ناهمگون جامعه ایران، مانع ساختاری روند و فرایند توسعه و توسعه فرهنگی در جامعه ایران بوده است.

بابایی‌فرد (۱۳۸۹) به بررسی رابطه بین توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی با استفاده از روش تحلیل ثانویه داده‌ها پرداخت. داده‌های آماری این پژوهش از یافته‌های پژوهش‌های تجربی سال‌های اخیر، به‌ویژه پیمایش ملی رفتارهای فرهنگی ایرانیان در سال ۱۳۷۸ و پیمایش‌های ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۲ استخراج شدند. نتایج این پژوهش نشان داد که توسعه فرهنگی در ایران با موانع متعددی همچون آسیب‌های هویتی و فرهنگی، نبود روحیه فردگرایی در معنای اصالت فردیت، نبود شرایط تکثر فکری و فرهنگی و ضعف سرمایه فکری و فرهنگی مواجه است. مسلم است که چنین پدیده‌ای ممکن است تأثیر اساسی در توسعه‌نیافتگی اجتماعی داشته باشد. فرضیه اصلی این پژوهش این است که فرهنگ متغیر بسیار مهمی در دگرگونی‌های اجتماعی است؛ در نتیجه، تحقق توسعه فرهنگی پیش‌شرط بنیادی توسعه اجتماعی است. با توجه به کمبودهای بیان‌شده، این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌هاست:

۱. ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران کدام‌اند؟

۲. اهمیت هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر نوع داده‌ها، تلفیقی (کمی و کیفی) و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، توصیفی

از نوع پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، همه مدیران میانی و ارشد کتابخانه ملی ایران بودند که به صورت هدفمند، ۵ نفر برای مصاحبه حضوری و ۳۲ نفر از آنها برای پاسخ به پرسشنامه با عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. روش‌های گردآوری اطلاعات، مصاحبه و پرسشنامه بود.

مصاحبه: در این مرحله، پژوهشگران با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختمند، دیدگاه مدیران کتابخانه ملی ایران را درباره ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران جویا شدند. هدف از این مصاحبه‌ها، بررسی دقیق و کارشناسی موضوع توسعه فرهنگی از دیدگاه مدیران اجرایی به منظور شناسایی یا تأیید ابعاد و مؤلفه‌های آن بود. مصاحبه‌ها از نوع نیمه‌ساختمند و به مدت ۶۰ تا ۹۰ دقیقه بود. نتایج مصاحبه‌های نیمه‌ساختمند پس از بررسی صحت آنها، به مثابه گویه‌های پرسشنامه استفاده شدند. پرسشنامه دارای ۲ بخش بود: بخش اول، اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان شامل سن، جنس، رشته تخصصی، میزان تحصیلات، سمت و سابقه کار مرتبط بود و بخش دوم، با ۲۳ گویه به شناسایی مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران براساس ۳ بعد آزادی فرهنگی، خلاقیت فرهنگی و گفت‌وگوی فرهنگی پرداخت. ابعاد و مؤلفه‌های اولیه توسعه فرهنگی براساس مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه و مطالعه پیشینه پژوهش در ایران و جهان در ۳ بعد و ۲۳ مؤلفه (۹ مؤلفه آزادی فرهنگی، ۸ مؤلفه خلاقیت فرهنگی و ۶ مؤلفه گفت‌وگوی فرهنگی) استخراج شد و برای تأیید در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. روایی پرسشنامه پژوهش با استفاده از روش روایی محتوا^۱ و با نظر پژوهشگران و چند صاحب‌نظر دارای تألیف در حوزه مدیریت فرهنگی، پس از اعمال اصلاحات محدود تأیید شد. برای سنجش پایایی ابزار نیز پرسشنامه پژوهش پس از توزیع آزمایشی، با استفاده از آلفای کرونباخ سنجیده شد که ضریب آلفا برای بعد آزادی فرهنگی ۰/۸۷، برای بعد خلاقیت فرهنگی ۰/۹۰ و برای بعد گفت‌وگوی فرهنگی ۰/۸۶ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی نشان می‌دهند که ۱۷ نفر (۵۳/۱٪) از نمونه بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۷ نفر (۲۱/۹٪)

۴۱ تا ۵۰ سال، ۵ نفر (۶/۱۵٪) تا ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳ نفر (۳/۶٪) تا ۵۱ تا ۶۰ سال بودند. ۱۷ نفر (۱/۵۳٪) مرد و ۱۵ نفر (۹/۴۶٪) زن بودند. بیشترین تعداد نمونه ۱۹ نفر (۴/۵۹٪) دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و به ترتیب ۱۰ نفر (۱/۲۸٪) کارشناسی و ۳ نفر (۴/۹٪) دکتری بودند. بیشترین تعداد نمونه ۱۶ نفر (۵۰٪) دارای سابقه ۱ تا ۱۰ سال و به ترتیب ۱۴ نفر (۷۵/۴۳٪) دارای سابقه ۱۱ تا ۲۰ سال، ۲ نفر (۳/۶٪) دارای سابقه ۲۱ تا ۳۰ سال بودند. بیشترین تعداد نمونه ۱۲ نفر (۵/۳۷٪) رشته کتابداری، ۹ نفر (۱۲/۲۸٪) رشته مدیریت فرهنگی، ۷ نفر (۸۷/۲۱٪) رشته جامعه‌شناسی و ۴ نفر (۵/۱۲٪) رشته تحصیلی زبان انگلیسی و ادبیات فارسی بودند.

نتایج مصاحبه: با ۵ نفر از خبرگان حوزه توسعه فرهنگی به مدت ۱۲ ساعت مصاحبه صورت گرفت. مصاحبه‌ها تا مرحله اشباع نظری پیش رفت و زمانی که پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که مؤلفه جدیدی به دست نمی‌آید، مصاحبه‌ها متوقف شدند. پس از اتمام مصاحبه‌ها، اقدام به فرایند کدگذاری شد. ابتدا کدگذاری باز صورت گرفت. با توجه به راهنمای عرضه شده استراوس و کوربین (۱۹۹۸) با تفکیک متن مصاحبه به عناصر دارای پیام در داخل خطوط و بندها تلاش شد تا کدهای باز استخراج شوند. در این مرحله، با تحلیل‌های دقیق، ضمن فهرست کردن همه مؤلفه‌های به دست آمده، یکسان‌سازی (انتخاب واژگان صحیح‌تر و حذف مفاهیم مشترک) آنها انجام گرفت. مؤلفه‌های به دست آمده در کدگذاری باز، در مرحله بعد به دقت بررسی و مقوله‌های اصلی و فرعی مربوط به آنها مشخص شدند. هنگام تجزیه و تحلیل دقیق داده‌ها، مفاهیم از راه عنوان‌گذاری توسط پژوهشگران، به طور مستقیم از رونوشت مصاحبه شرکت‌کنندگان (کدهای زنده) یا با توجه به موارد مشترک کاربرد آنها ایجاد شدند. به طور منظم، نسخه‌های مکتوب مصاحبه‌ها برای یافتن مقوله‌های اصلی بررسی شدند و مؤلفه‌ها در قالب دسته‌های بزرگ‌تر مقوله‌بندی شدند که به این فرایند مقوله‌بندی، کدگذاری محوری گفته می‌شود. نتایج به دست آمده از کدگذاری محوری، منتج به ۳ بعد آزادی فرهنگی با ۹ مؤلفه، خلاقیت فرهنگی با ۸ مؤلفه و گفت‌وگوی فرهنگی با ۶ مؤلفه به شرح جدول ۱ بود.

جدول ۱. ابعاد به دست آمده در کدگذاری محوری

مؤلفه‌ها	ردیف	ابعاد
مصونیت فردی در برابر محدودیت‌های غیرقانونی	۱	آزادی فرهنگی
آزادی بیان و اندیشه	۲	
بیان و انتقال ارزش‌های فرهنگی	۳	
ترویج فرهنگ آزاداندیشی و حقیقت‌طلبی	۴	
تقدم منافع جمعی بر منافع فردی	۵	
عدالت اجتماعی	۶	
تساوی افراد در برابر قانون	۷	
جلب مشارکت حداکثری گروه‌های اجتماعی	۸	
تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد	۹	
حمایت از ایده‌های ابتکاری	۱۰	
شبکه‌سازی اطلاعات کتابخانه‌ای	۱۱	
ابتکار در حوزه چاپ و نشر	۱۲	خلاقیت فرهنگی
دیجیتالی کردن اسناد و آثار کتابخانه	۱۳	
کاهش هزینه‌ها در حوزه چاپ و نشر	۱۴	
توانمندسازی نیروی انسانی	۱۵	
حمایت از فعالان خلاق	۱۶	
ترسیم چشم‌انداز جدید	۱۷	
توسعه فرهنگ کتاب و کتابخوانی	۱۸	
ارتقای سواد رسانه‌ای	۱۹	گفتگوی فرهنگی
گفت‌وگوی بین تمدن‌ها	۲۰	
توسعه استفاده از شبکه‌های اجتماعی	۲۱	
همکاری مشترک با کشورهای فارسی‌زبان	۲۲	
شناسایی و معرفی مفاخر فرهنگی مشترک با دیگر کشورها	۲۳	

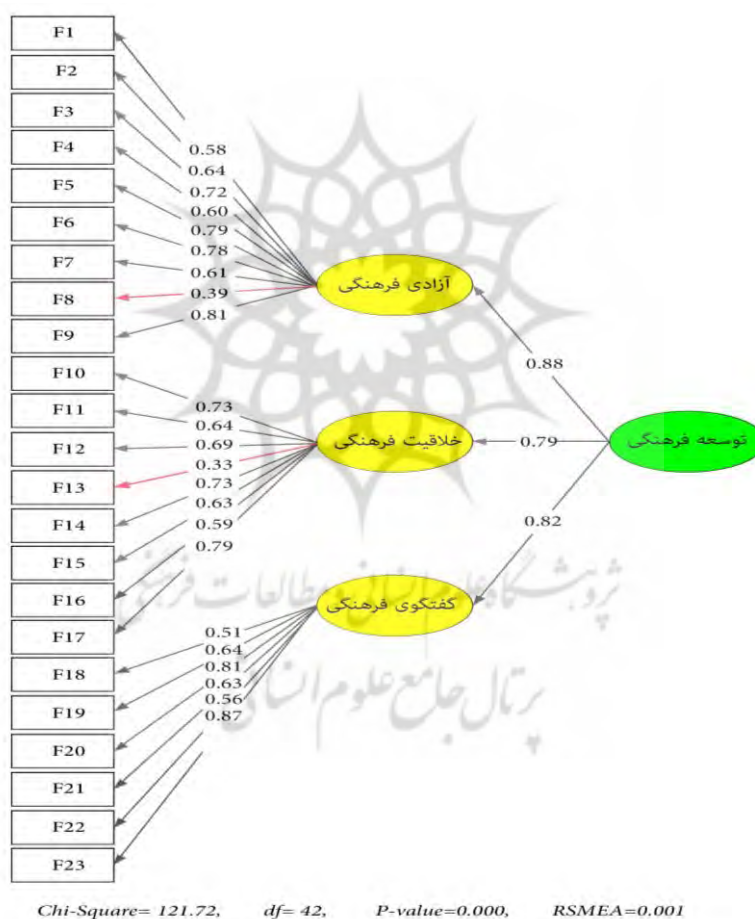
پرسش ۱. ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران کدام است؟

برای پاسخ به پرسش اول پژوهش، از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. در این آزمون، ابتدا از نرمال بودن جامعه و حدکفایت نمونه‌برداری اطمینان حاصل می‌شود. به همین منظور، از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی (شامل آزمون کایزر-مایر-اولکین برای اندازه‌گیری کفایت نمونه‌برداری و آزمون بارتلت برای تعیین نرمال بودن توزیع داده‌ها) استفاده شد.

جدول ۲. شاخص KMO و کرویت بارتلت

۸۱۹.۰	اندازه آزمون کایزر-مایر-اولکین (KMO)
۹۱۳.۲۱۹۸	اندازه آزمون کرویت بارتلت/خی دو (Bartlett Test)
۱۱۳	درجه آزادی
..۰۰۰	سطح معناداری

خروجی آزمون تحلیل عاملی تأییدی برای ابعاد آزادی فرهنگی، خلاقیت فرهنگی و گفت‌وگوی فرهنگی با استفاده از نمودار استاندارد و حالت معناداری تشریح شده است (نمودار ۱).

نمودار ۱. مقادیر استاندارد الگوی توسعه فرهنگی

در مجموع، نتیجه تحلیل عاملی تأییدی ابعاد و مؤلفه‌های الگوی توسعه فرهنگی کتابخانه ملی ایران نشان می‌دهد از بین ۲۳ مؤلفه شناسایی شده در مرحله تحلیل عاملی اکتشافی، مؤلفه ۸ و ۱۳ با کسب بار عاملی کمتر از ۴/۰ از الگو حذف و ۲۱ مؤلفه دیگر تأیید شده است.

پرسش ۲. اهمیت هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران چگونه است؟

میزان اهمیت هر مؤلفه در ایجاد و شکل‌دهی به الگوی توسعه فرهنگی، به ترتیب اهمیتشان، در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. اولویت‌بندی مؤلفه‌های الگوی توسعه فرهنگی

مؤلفه	بار عاملی	ضریب t-value
مؤلفه ۲۳	۸۷	۴۵/۱۲
مؤلفه ۹	۸۱	۲۶/۱۱
مؤلفه ۲۰	۸۱	۲۴/۱۱
مؤلفه ۵	۷۹	۹۴/۱۰
مؤلفه ۱۷	۷۹	۹۴/۱۰
مؤلفه ۶	۷۸	۸۱/۱۰
مؤلفه ۱۰	۷۳	۵/۱۰
مؤلفه ۱۴	۷۳	۸۸/۱۰
مؤلفه ۳	۷۲	۴۸/۱۰
مؤلفه ۱۲	۶۹	۱۱/۱۰
مؤلفه ۱۱	۶۴	۶۲/۹
مؤلفه ۱۹	۶۴	۵۲/۹
مؤلفه ۲	۶۴	۶۲/۹
مؤلفه ۱۵	۶۳	۴۴/۹
مؤلفه ۲۱	۶۳	۴۴/۹
مؤلفه ۷	۶۱	۲۴/۹
مؤلفه ۴	۶۰	۲۰/۹
مؤلفه ۱۶	۵۹	۷۳/۸
مؤلفه ۱	۵۸	۵/۸
مؤلفه ۲۲	۵۶	۷۳/۸
مؤلفه ۱۸	۵۱	۱۸/۷

نتایج جدول ۳ برگرفته از آزمون تحلیل عاملی تأییدی نشان می‌دهد مؤلفه «شناسایی و معرفی مفاخر فرهنگی مشترک با دیگر کشورها»، مؤلفه «تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد» و «گفت‌وگوی بین تمدن‌ها» دارای بیشترین اهمیت‌اند. همچنین، مؤلفه‌های «توسعه فرهنگ کتاب و کتابخوانی» و «همکاری مشترک با کشورهای فارسی‌زبان» در الگوی توسعه فرهنگی کمترین اهمیت را دارند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد الگوی توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی ایران دارای ۳ بعد و ۲۱ مؤلفه است که در ادامه به بحث درباره هر یک از آنها می‌پردازیم:

بعد آزادی فرهنگی: نتایج پژوهش نشان داد که توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی از نظر بعد آزادی فرهنگی، دارای ۸ مؤلفه است و تنها مؤلفه «جلب مشارکت حداکثری گروه‌های اجتماعی» با استناد به نظر صاحب‌نظران، از میان مؤلفه‌های بعد آزادی فرهنگی حذف شد. آزادی فرهنگی اولین مجموعه شاخص‌های فرهنگی توسعه انسانی است که شامل حقوق فردی و اجتماعی است و برای آن از شاخص‌های کیفی استفاده می‌شود و عبارت‌اند از: امنیت شخصی، آزادی بیان و اندیشه، تساوی در برابر قانون و حق تصمیم‌گیری و انتخاب. از آنجایی که عدالت اجتماعی یکی از شاخص‌های مهم در توسعه فرهنگی است، شاهدیم که گاهی در مقابل نابرابری خود را نشان می‌دهد و گاهی در داخل سازمان و در عرصه‌های مختلف کاری، این نابرابری به‌وضوح دیده می‌شود. چه‌بسا گاهی کیفی بودن نیروی انسانی نادیده گرفته می‌شود و معیار برخی از مدیران برای انتخاب نیروی انسانی، تنها روابط و وفاداری است؛ نه تخصص و علمی بودن. چراکه وجود نیروی متخصص، در وجود آنها تردید وارد می‌کند و برعکس، وجود متعهدان بی‌تخصص، چتر حمایتی مطمئنی برای آنهاست. گاهی از عدالت به‌راحتی صحبت می‌شود؛ ولی در عمل دیده می‌شود که تمام تشکیلات یک گروه کاری را تنها یک نفر نیروی انسانی تشکیل می‌دهد و گاهی تجربه چندین ساله افراد و تجربیات کسب‌شده در انجام دادن کار، نادیده گرفته می‌شود و مسیر پیموده‌شده را برون‌سپاری می‌کنند و از تمام امور اداری و انسانی و فرهنگی آن فقط حضور فیزیکی افراد مدنظر قرار داده می‌شود.

نتایج این بخش تا حد زیادی با نتایج گورمن (۲۰۰۲) مطابقت دارد. وی در مقاله‌ای به ارزش‌های کتابخانه در فرایند جهانی شدن و معرفی ۸ شاخص ارزیابی کتابخانه اشاره کرده است که آزادی

فکری، برابری در دسترسی به دانش و اطلاعات مدون و دموکراسی، ۳ شاخص اصلی بودند که در پژوهش پیش‌رو هم تأیید شده‌اند. عزیزآبادی فراهانی (۱۳۸۸) در رساله دکتری خود به طراحی الگوی اندازه‌گیری تأثیر رسانه ملی بر توسعه فرهنگی پرداخت. در این پژوهش، به‌منظور طراحی الگوی مطلوب توسعه فرهنگی برای رسانه ملی و تعیین شاخص‌های فرهنگی توسعه از نظرها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران و کارشناسان، همین‌طور گزارش‌های جهانی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در بخش توسعه فرهنگی و نیز مجموعه گزارش‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی استفاده شده است. درنهایت، این الگو در ۴ بعد (آزادی فرهنگی، خلاقیت فرهنگی، گفت‌وگوی فرهنگی و الگوهای رفتاری) و ۴۲ شاخص طراحی شد.

بعد خلاقیت فرهنگی: نتایج پژوهش پیش‌رو نشان داد که توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی از نظر بعد خلاقیت فرهنگی دارای ۷ مؤلفه است و تنها مؤلفه «دیجیتالی کردن اسناد و آثار کتابخانه» با استناد به نظر صاحب‌نظران از میان مؤلفه‌های بعد آزادی فرهنگی حذف شد. شاخص‌های خلاقیت فرهنگی حکایت از آن دارند که تا چه‌حد جامعه با ارج نهادن به خلاقیت به شهروندان خود امکان می‌دهد تا با اتکا به توانایی‌ها و استعدادها، خلاقانه خود به‌گونه‌ای فعال در حیات جامعه مشارکت کنند. خلاقیت از راه‌های پیچیده‌ای ابراز می‌شود؛ ممکن است پدیده‌ای جمعی یا انفرادی باشد و به‌همین‌منوال، نتایج آن نیز ممکن است فردی یا گروهی باشد. ارزیابی خلاقیت به دو صورت امکان‌پذیر است: یکی برحسب فرصت‌ها و امکاناتی که جامعه در اختیار شهروندان خود قرار می‌دهد، یعنی دسترسی به ابراز بیان و دیگری برحسب آنچه حاصل خلاقیت است، یعنی نتایج آن. قطعی است که ارزیابی براساس نتایج، اعتبار بیشتری دارد؛ هرچند دشوارتر به‌نظر می‌رسد. علاوه‌براین، خلاقیت پدیده‌ای گسترده و وسیع است که ممکن است شکل‌های متنوعی از فعالیت‌های انسانی از اقتصادی، اجتماعی و سیاسی گرفته تا فرهنگی را نشان دهد؛ اما اغلب به فرآورده‌های فکری و هنری منحصر می‌شود و با توجه به نبود داده‌ها و اطلاعات لازم برای سنجش خلاقیت به‌خصوص در مواردی چون مشارکت خلاق مردم در توسعه و شکل‌های جدید هدایت و اداره جامعه، در حال حاضر تنها بر اساس سه مؤلفه زیرشاخص‌های خلاقیت فرهنگی تعیین می‌شوند:

۱. هزینه فرآورده‌های فرهنگی و فعالیت‌های فرهنگی؛

۲. خلق فرآورده‌های جدید بر مبنای تعداد اقلام تولیدشده یا ارزش پولی آنها؛

۳. تعداد افرادی که به‌طور مستقیم در فعالیت‌های خلاق مشارکت دارند. عزیزآبادی فراهانی (۱۳۸۸) در رساله دکتری خود به طراحی الگوی اندازه‌گیری تأثیر رسانه ملی بر توسعه فرهنگی پرداخت. وی وضعیت موجود رسانه ملی در هریک از مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه فرهنگی رادیویی-تلویزیونی را تعیین و میزان انحراف از وضع آرمانی را محاسبه کرد؛ به این ترتیب که در همه مؤلفه‌ها، به‌طور کلی میزان انحراف از وضع آرمانی حدود ۴۷ تا ۶۲ درصد بود و بعد **خلاقیت فرهنگی** و الگوهای رفتاری ضمن برخورداری از اهمیت زیاد در الگوی توسعه فرهنگی، انحراف بیشتری را نشان دادند. معمار (۱۳۸۲) به مقایسه «شاخص‌های توسعه فرهنگی در کشور ایران و جهان» پرداخت. به عقیده وی، توسعه فرهنگی به فرایند گسترش خردورزی، تولید و تبادل اطلاعات در میان آحاد جامعه گفته می‌شود؛ به‌طوری‌که از راه این فرایند، **خلاقیت فرهنگی** در سطح جامعه گسترش می‌یابد.

بعد گفت‌وگوی فرهنگی: نتایج پژوهش پیش‌رو نشان داد که توسعه فرهنگی در کتابخانه ملی از نظر بعد گفت‌وگوی فرهنگی دارای ۶ مؤلفه است (جدول ۱).

سومین گروه از مجموعه شاخص‌های فرهنگی، گفت‌وگوی فرهنگی است. لازمه همزیستی ملت‌ها، برقراری ارتباط و درک و شناخت متقابل آنها از یکدیگر است. ارتباطات، پایه فرهنگ و شالوده تعادل فرهنگ است و شناخت متقابل ملت‌ها خود مستلزم پذیرش و محترم شمردن اصل تنوع فرهنگ‌هاست. شایان ذکر است که داده‌ها و اطلاعات لازم برای شاخص‌های تنوع و گفت‌وگوی فرهنگی در بیشتر جوامع ناقص است و جمع‌آوری چنین داده‌هایی دشوار بوده، نیازمند بررسی و پژوهش‌های میدانی وسیع است. در کشور ما نیز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در جایگاه بالاترین مقام اجرایی و رسمی در حوزه فرهنگ و امور فرهنگی، با اجرای مجموعه‌ای از طرح‌های ملی، اقدام به تدوین شاخص‌های فرهنگی کرده است؛ از جمله طرح‌های ملی در این زمینه، «ارزش‌های فرهنگی ایرانیان»، «رفتارهای فرهنگی ایرانیان» و «آمارگیری فرهنگی» هستند. به‌هرروی، تدوین مجموعه‌ای از شاخص‌ها و آمارهای معتبر، منسجم، فراگیر، قانع‌کننده و مطمئن که نموداری از وضع فرهنگی یک جامعه باشند، به‌دلیل گستردگی، پیچیدگی و ناهمگنی زمینه‌های فرهنگی دشوار است، اما امکان‌پذیر است.

منابع

- بابایی فرد، اسداله (۱۳۸۹)، «توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران»، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۳۷: ۷-۵۶.
- پارکه، بیکهو و دیگران (۱۳۹۳)، «قدرت فرهنگ-جهانی سازی و چالش های سده بیست و یکم»، ضیاء تاج الدین، تهران: اداره کل پژوهش های سیمیا.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۷۳)، «جامعیت مفهوم توسعه و رابطه با فرهنگ»، مجموعه مقالات سمینار جامعه شناسی توسعه، تهران، انتشارات سمت، شماره ۱۵: ۲۴-۳۳.
- حضرتی لیلان، اکرم (۱۳۹۳)، طراحی الگوی توسعه فرهنگی با تأکید بر بهره مندی از فناوری های نوین ارتباطی در کلان شهر تبریز، دکتری در رشته مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۶) قانون اساسنامه سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- عبدی، مصطفی و کاووسی، اسماعیل. (۱۳۹۳)، «طراحی و ارائه الگوی سنجش توسعه فرهنگی در کشور ایران با استفاده از نظریه داده بنیاد»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، شماره ۱ (مسلسل ۲۵): ۹۳-۱۱۰.
- فاضلی، نعمت الله (۱۳۷۶)، فرهنگ و توسعه، تهران: سازمان چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- فراهانی، فاطمه (۱۳۷۹)، شاخص های فرهنگی توسعه، فرهنگ، سیاست و توسعه در ایران امروز، تهران: نشر دال.
- فراهانی، فاطمه (۱۳۸۹)، توسعه فرهنگی و رسانه ملی طراحی مدل اندازه گیری تأثیر رسانه ملی در توسعه فرهنگی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، معاونت پژوهشی، دفتر گسترش تولید علم.

- مرادی، نورالله (۱۳۸۵) کتابخانه ملی ایران، دایرة المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ج ۲. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- وثوقی، منصور، آرام، هاشم و سلمانی، گودرز (۱۳۹۱)، «بررسی موانع ساختاری در جهت شکل‌گیری و ارتقای توسعه فرهنگی در ایران، چالش‌ها و راهکارها»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، شماره ۳: ۸۱-۹۶.
- Adomi, E. (2006) , «**Application of Information and Communication Technologies (ICTs) in Nigerian High Schools**», Warri: Nigerian Library Association, Delta State Chapter. AGM
- Anderson, johnna (2010) A Malawian school library: culture, literacy and reader development, *Aslib proceeding*, vol. 62. Iss:6.
- Brown A. (2012) , «**Cross-Cultural Interaction Theories in Classical Archaeology**» , Suffolk County Council Archaeological Service, Bury St. Edmunds, Suffolk, UK.
- Gorman, Michael.(2002), « **The value and values of libraries' in A talk given at the Celebration of Libraries in Oxford**» .<http://mg.csufresno.edu/papers/Value and Values of libraries>.
- Kathlin L. Ray, (2001), «**The Postmodern Library in an age of Assessment**», paper presented in ACRL 10th National Conference, March 15-18, 2001, Denver, Colorado.
- Pan, C., Sivo, S., & Brophy, J. (2003) , Students attitude in a web-enhanced hybrid course: a structural equation modeling inquiry, *Journal of educational media and library sciences*, 41(2), PP.181-194.
- Strauss A.L & Corbin J. (1998) , « **Basics of Qualitative research techniques and Procedures for Developing Gerounded Theory**» USA sage.
- Turner, Richard (2006) , «**The management of independent school libraries in England and Weles**»: A literature review. *New library world*, vol. 107.Iss:11/12.